

TEREZIE
DUBINOVÁ

JAK
NAPRAVOVAT
SVĚT

ROZHOVORY
S INSPIRATIVNÍMI
IZRAELCI

S PŘEDMLUVOU JAKUBA SZANTÓ

JAK NAPRAVOVAT
SVĚT

Terezie Dubinová, PhD.

JAK NAPRAVOVAT SVĚT

Rozhovory s inspirativními Izraelci

Zlatý květ

2020

Copyright © 2020, Terezie Dubinová, PhD.
www.oheladom.cz

© Nakladatelství Zlatý květ, 2020
www.zlatykvet.cz

978-80-906901-9-6

MOTTO

„Cokoli se stane, zvládneme,
dopadneme na nohy jako panter...“

píseň *Ha-kol jistader*,
izraelská hudební skupina
Ha-Dag Nachaš

VĚNOVÁNÍ

Věnováno všem, kdo v dnešním proměňujícím se světě mají odvalu odolávat černobílému vidění, zkoušet nové, spravedlivější cesty a vidět světlo na konci tunelu.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji milým přítelkyním, se kterými jsme v různých obdobích po Izraeli cestovaly: Marušce Madeiře Novákové, Monice Tomíčkové, Dítě Dlouhé a Ladce Dlouhé. Koncept knihy vznikal právě na těchto cestách, při společném sdílení, vidění a vnímání. Zažily jsme krásné, náročné, kouzelné, napjaté, smíchu plné i dobrodružné chvíle. Holky, bylo to bezva.

Děkuji všem Izraelcům, kteří byli ochotní se se mnou podělit o svůj životní pohled a o své zkušenosti. Vaše odvaha a otevřenost je pro mne velikou inspirací.

Děkuji všem známým i neznámým, kteří nás podpořili v crowdfundingové kampani. Díky vám mohla kniha vyjít.

Děkuji manželovi a dcerám za veškerou podporu a pochopení. Chápu, že není vždy lehké vydržet s manželkou a maminkou, když ji posedne tvořivý proces.

A děkuji našim zemím, Česku a Izraeli, za výživu, podporu, přijetí a trpělivou lásku. Kéž jim lásku dokážeme vrátit a pečovat o ně s úctou a moudrostí.

PŘEDMLUVA JAKUBA SZANTÓ: NÁPRAVA NEUROTICKÉ PLANETY

Byl včerejší svět lepší, když v zimě zamrzaly řeky a rybníky a děti se koulovaly ve třímetrových závějích? Když v létě na polích zlátly tučné klasy a na jabloních se skvěla těžká červená jablka? Když k sobě lidé měli blíž a netlačilo je puzení moderní doby? Z vyprávění babiček a dědečků dýchá klidná pohoda obtěžkaná sladkobolnou melancholií. Vzpomínky se ale rodily v dobách druhé světové a pak i studené války – nejprve za nezměrného utrpení, později atomové úzkosti – v nacistické a komunistické diktatuře, během hlubokých společenských a hospodářských změn. Podvědomě a vlastně i trochu pyšně věříme, že lidstvo je dnes lepší, než bývalo, že míříme dál k lepším a lepším zítřkům. V soukromí vlastní duše se ale vnitřním pohledem obracíme zpět. Pro radu, inspiraci, zkušenost. Terezie Dubinová takových vnuknutí nabízí celou knihu. Některá hledí vpřed, jiná zpět, případně vzhůru, ale nejčastěji dovnitř. Do nitra duše a Všehomíru. Jak píše, ke Zdroji.

Na rozdíl od celoživotního vzdělávání judaismus neukládá princip *tikkun olam* neboli nápravu světa jako povinnost. Je spíše výzvou či apelem na svědomí. Nadějí, že každý si z pocitu dluhu vůči zrození či stvoření – jak kdo chce – najde způsob, jak pomoci zlepšovat svět kolem sebe. Pomocí druhému, dialogem s někdejšími protivníkem, ochranou přírody, pěstováním uměleckých dovedností, nebo třeba spirituálním cvičením.

Židovští Izraelci rádi tvrdí že u nich doma je nebe mnohem níž než jinde na světě. Starý vtip zase vypráví o tom, že telefonát Bohu je v Jeruzalémě – na rozdíl třeba i od Vatikánu – pouhý místní hovor. Muslimská tradice zmiňuje Jeruzalém jako místo, kde má modlitba násobně větší váhu než kdekoliv jinde. Spiritualita země, které se tradičně přezdívá „Svatá“, a zvláště jejího hlavního města, není jen *geniem loci*. Opakovaně jsem při provázení přátel a známých zažíval v uličkách Jeruzaléma zvláštní jev. Stížnosti

agnostika na to, že Via Dolorosa ani v nejmenším nepřipomíná symbolické kapličky na českých svatých kopečcích přehledně označené římskými čísly Ježíšových zastavení, zničehonic ustaly. To, když se před očima rozprostřel majestátní prostor před Zdí nářků. V očích žen, které jsou přirozeně citlivější k duchovním podnětům než muži, se v těch okamžicích jen málokdy nezaleskly slzy.

Jenže Izrael 21. století zdaleka není jen zemí náboženských a poutních míst, která velebí různé víry, filosofie a církve. Je to taky prudce se rozvíjející moderní společnost. Společnost na steroidech. Stát, ve kterém vedle sebe žije sedm milionů židovských a dva miliony arabských občanů, není nejlehčí prostředím ke klidnému životu. Otáčet se musí každý. Podnik, který přežije pár let, je hodnocený jako velký úspěch. Výjimkou nejsou dvě nebo dokonce tři zaměstnání. Všudypřítomná neurozá, která Izraelce tlačí hlava nehlava vpřed, má svůj kořen spíš v sociálním tlaku předražené země než v bezpečnostních hrozbách vně i uvnitř hranic.

Jak ale na půdě svaté monoteistickému náboženství, které se tu před třemi milénii zformovalo, tak tomu, které z něj na stejném místě o tisíc let později vyklíčilo, a nakonec i tomu, které sem o dalších sedm století později expandovalo, najít uprostřed drnčící modernity osobní rovnováhu? Kulturoložka a hebraistka Terezie Dubinová prokřičovala Izrael skrz naskrz, až se při pohledu na mapu jejích cest točí hlava. Výuka hudby a jejích kořenů, mystická kaligrafie, tanec, arabsko-židovská setkání a debaty... Metody *tikkun olam* neznají hranice. A vypravěčka se nikdy neopomene vyptat na osobní příběh léčitelů světa, na jejich životní i duchovní pouť. Bezmála čtyřicet příběhů vytváří pestrou mozaiku lidí s odlišnými geografickými, sociálními i kulturními kořeny. Kaleidoskop téhle knihy odráží tavicí tyglík, jakým je stát, který se po druhé světové válce zrodil na starověkých kořenech, na střepech evropských i orientálních židovských komunit i odlišném fundamentu arabsko-palestinského obyvatelstva.

Navzdory zkratkovitému chápání světa Izrael nežije konfliktem s arabskými sousedy, ani sporem židovské většiny s pětinou palestinskou menšinou. Jako země osudově rozkročená mezi Orientem a euro-americkým Západem žije běžným životním shonem mezi rodinou a prací, zábavou a povinnostmi, duchovním a materiálním. Snad jen poslední rozpor je silnější, než jak je zvykem v agnostickém (úmyslně nepíšu ateistickém) Česku. Až na zlomek populace – kolem pouhých osmi procent lidí – žijí Izraelci více nebo méně v souladu s náboženskými zvyklostmi a příkázáními. V pátek jsou mešity plné, stejně jako o šábesu synagogy a v neděli kostely. Politová-

níhodným důsledkem takto rozšířené religiozity jsou naopak takřka neexistující mezináboženská manželství, důsledek fatálního rozhodnutí socialistických matek a otců zakladatelů ponechat izraelské rodinné právo v rukou náboženských autorit. I tady, jak názorně ilustruje autorka této knihy, je prostor pro společenské léčení, další příležitost pro *tikkun olam*.

Touha po léčení světa dodnes přežívá ještě kvůli jednomu specifickému rozporu. V protikladu, a přece ruku v ruce s hluboce zakořeněnou židovskou nezávislostí jde tradiční komunitní pospolitost judaismu. Stala se nezbytnou pro kmenové i fyzické přežití jedince i menšiny během staletí, která plynula mezi zbořením Druhého chrámu římským generálem Titem v roce 70 a opětovným vyhlášením židovského státu v roce 1948. Silný pocit kmenové sounáležitosti, který se za dlouhou dobu v diaspoře vyvinul, přežil do dnešních dnů. Třeba častá pátrání po mladých lidech, kteří se po absolvování vojny ztratí na tradičním objevování dalekých krajů, prožívá nejen rodina, ale celý Izrael. Také z tohoto zdroje čerpá touha zvelebovat nebo léčit život jedince, rodiny, komunity, národa, světa.

I takový je Izrael, který my, profesionální žurnalisté, nedokážeme navzdory vší snaze představit v omezeném prostoru novinových, rozhlasových nebo televizních reportáží. Od toho tu jsou citlivé vypravěčky a sběrači příběhů, jako je Terezie Dubinová.

PŘEDMLUVA AUTORKY

Letní páteční ráno u Středozemního moře. Procházím se po přímořské promenádě ve třetím největším izraelském městě, v Haifě. Lidé cvičí jógu, běhají, procházejí se. Miluji vítr od moře, otevřený prostor, slanou vůni.

Promenáda je dlouhá několik kilometrů. Po hodině a půl se rozhodnu sejít do chudé „downtown“ čtvrti Bat Galim a najít zastávku autobusu, který by mne vyvezl na kopec. Haifa je město postavené zezdola nahoru, od moře po svazích až po hřeben hory Karmel. Univerzita, kde jsem na letním kursu o arabské kultuře, je až na vrcholu.

Procházím se ulicemi ošuntělé čtvrti. Pachy kontejnerů se mísí s vůní nádherné kvetoucí plumérie. Vše dohromady, jak je pro Izrael typické. Najednou na chodníku uvidím něco barevného. Shýbnu se – a zvedám zelený plastový dílek dětské stavebnice. Jsou to dvě spojená písmenka s magnetkou na zadní straně, aby šla přichytit na magnetickou tabuli. Naše dcery také měly taková písmenka a skládaly z nich slova na ledničce. Písmenka jsou souhlásky „ch“ a „j“, *chet* a *jod*. Dohromady tvoří slovo *Chaj*, „Živý“, což je jedno z Božích Jmen.

Tak jsem na špinavém chodníku našla Boží Jméno.

Cítím až dětskou radost a vděčnost a směji se vesmírnému smyslu pro humor i moudré symbolice. Písmena pečlivě ukládám do tašky. Pokračuji v chůzi. Zastavuji se v malém obchůdku s pitím a oříšky a kupuji si pytlík arašídů. Po chvíli bloudění a poradě s ochotným domorodcem si stoupám na autobusovou zastávku. Autobus jede až na univerzitu.

V autobuse se můj telefon rozezní izraelským vyzváněním. Na začátku kursu si všichni studenti museli koupit izraelskou sim kartu, takže mám nyní ve svém jednoduchém tlačítkovém telefonu dvě karty a dvě vyzvánění. Volá mi skryté číslo. Když telefon zvednu, ozve se hebrejšтина. V autobusovém ruchu nerozumím ani slovo, takže pokládám. Telefon zvoní znovu a znovu, stále skryté číslo. Volím řešení, které dělám v Česku, když mne otravují dealeri všeho druhu: telefon vypínám.

Na univerzitě projdu bezpečnostní kontrolou, pozdravím strážce a jdu do svého kolejního kamrlíku. Na prahu padesátky jsem si dala dárek, studium v milované zemi, a připomenout si spartánské podmínky studijního života také není na škodu. Zapnu si telefon a začnu si vyndávat věci z tašky. A zjistím, že nemám peněženku, ve které jsou nejen peníze, ale i všechny univerzitní karty a karta pojištění. Horečně tašku prohledávám, ale peněženka v ní není. Musela jsem ji zapomenout v obchodě při nákupu oříšků.

V tu chvíli telefon znovu zazvoní. Opět skryté číslo. Zvednu ho a ve sluchátku se ozve: „Dubinova?“ Volá mi strážce z kontrolní budky u vstupu do areálu kolejí. V tu chvíli mi vše dojde a říkám: „Ztratila jsem peněženku s průkazkami, že ano?“ Schody ke vstupu do areálu беру po dvou. U budky stojí blikající policejní auto a dva urostlí policejní fešáci se na mne přísně dívají. Nejprve se mne zeptají, kde jsem peněženku ztratila. Když odpovím, předají mi ji a požádají mne, abych zkontrolovala, zda nic nechybí. Nic nechybí. Dostanu ponaučení, že si mám na své věci dávat pozor. Když se bezpečnostnímu strážci přiznám, že jsem si vypnula telefon kvůli volání skrytého čísla, jak jsem zvyklá z Česka, padá smíchy ze židle. Pak mi řekne: „Vítej v Izraeli! Tady se nic neztratí!“ S jedním z policistů si to odpoledne ještě vyměníme esemesky s přáním krásného šabatu.

Po návratu na pokoj беру do ruky ten malý dílek dětské stavebnice. *Chaj* – Živý.

Jak říkají rabíni, zázrak je v očích toho, kdo se dívá. Toto je můj Izrael. Vítejte.

ÚVOD

Zajímají vás lidské příběhy? Zajímají vás dobré zprávy? Raději místo stížností a nadávání na poměry uděláte něco tvořivého a užitečného? Rádi si rozšiřujete myšlenkový obzor? Všimli jste si, že skutečná realita není tak špatná, jak se jeví ze zpráv médií? A zajímá vás zvláštní kousek horké půdy na Blízkém východě, země s názvem „Izrael“? Pak je tato kniha pro vás.

Když jedu do Izraele, jsem vždy znovu fascinována dvěma fenomény: setkáním s přírodou a setkáním s lidmi. Příroda je rozmanitá stejně jako obyvatelstvo: můžete prožít poušť, v zimě zasněžený pás velehor, zelená údolí, města v kopcích, pobřežní rovinu, moře i sladkovodní jezero. Lidé jsou různých kultur, jazyků, náboženství, barvy kůže. Přesto spolu dokážou mluvit a hledat cesty k soužití na velmi malém kousku země. Není to jednoduché a vyžaduje to mnoho úsilí. Někomu se do pozitivní komunikace chce hodně, někomu málo, někomu vůbec. Kdo dokáže překročit nástrahy kmenových, náboženských či národnostních nesvárů, rozšířit svůj osobní horizont směrem „k tomu druhému“ – k bližnímu a kdo vystoupí z pohodlí oběti a občansky se angažuje za zlepšení situace, která se mu nelíbí, ten vykazuje mimořádnou odvahu, vynalézavost a uvědomění. Situace v Izraeli po stránce společenské, ekonomické či politické není jednoduchá. Přesto jsou lidé, kteří hledají nové cesty, jak ji řešit. A to je dar a inspirace, které se od nich můžeme učit.

MEDIÁLNÍ OBRAZ

V posledních desetiletích si mnozí z nás uvědomují, že realita podávaná z různých úhlů pohledu, s různým fokusem a s různým záměrem, může být – různá. Jedna skutečnost může být vylíčena několika způsoby. Zvláště vhodným příkladem je realita vytvářená médii. Jaké části komplexní skutečnosti si vyberou? Jak skutečnost nahlédnou? Co zdůrazní? Do jaké míry se řídí průzkumy veřejného mínění a doporučeními PR agentur?

Kvalitní média se snaží o vyvážené sdělení: zasazení do kontextu, ideologicky nezatížený přístup, neutrální sdělení. Díky za jejich práci. V dnešní době víc než kdy jindy je důležitá podpora kvalitního novinářství. Odvážní a střízliví, fakta respektující investigativci, reportéři či komentátoři jsou „v první linii“ snahy o zachování důvěry v informace a faktickou pravdu.

Když čtu zprávy z Izraele, týkají se dvou oblastí: izraelsko-palestinského konfliktu a složité politické situace v zemi. V krátkém článku obvykle není prostor pro hlubší analýzu nebo vysvětlení souvislostí, což u obou těchto okruhů je na škodu – jen málo témat je složitějších. I když je Izrael demokratickou zemí srovnatelnou s evropskými demokraciemi, geografické, politické, společenské a kulturní rozdíly jsou tak výrazné, že jednoduché srovnávání neobstojí. Jen namátkou srovnání s populačně zhruba stejně početným Českem. My jsme obklopeni klidnými sousedy bez válečných ambicí a rozpadajících se státních struktur a naše společnost je velmi homogenní, etnicky, nábožensky a kulturně jednolitá. V Izraeli je to naopak. Je proto obtížné bez dobré znalosti situace srovnávat a přirovnávat.

IZRAELCI JAKO OBČANÉ

Kdybych měla upřesnit, co mne na Izraelcích nejvíce zajímá a vždy znovu překvapuje, tak je to jejich občanská aktivita. Připomínám, že jsem ročník, který vyrostl za komunismu, tedy v mentalitě klece, naučené a odměňované pasivitě a v uklidňující, odpovědnosti zbavující iluzi rozdělení na „my“ a „oni“. Dnes, třicet let po pádu komunismu, nás mentalita „s tím se nedá nic dělat“, naučené stěžování a vymaňování se z občanské odpovědnosti za stav vlastní země a vlastní společnosti dostalo do alarmující společenské krize.

Pokud jsou Izraelci obdivováni, bývají obdivováni za technologické dovednosti, obchodní schopnosti a start-upovou odvalu. To vše je ale součástí širšího kulturního a společenského nastavení. Toto nastavení tvoří důvěra ve vlastní síly, důvěra ve vlastní schopnosti ovlivnit realitu, kultivování zdravého sebevědomí. To je v nich odmála v rodinách a ve školních institucích pěstováno: síla jít za svým přesvědčením a spolupracovat s druhými lidmi na společném cíli. „Izraelci opravdu věří, že problém je výzva, kterou mohou vlastními silami zvládnout,“ řekla mi jedna ze zpovídaných žen. „Konec konců, historie jim ukázala, že nemají jinou možnost. Pomoc

zvenčí nepřijde, čekání na vnější autoritu, až situaci změní, je plýtváním drahocenného času a může dopadnout tragicky.“

Když strávíte v Izraeli a s Izraelci delší čas, zjistíte, že jejich sebevědomí často stojí na vědomém přijetí bezmoci, na uvědomění křehkosti situace, ve které se v neklidném regionu nacházejí, i na uvědomění obecně lidské zranitelnosti. Znovu připomenu slova jednoho ze zpovídaných: Je důležité si uvědomit, že sice jsme bezmocní, ale nejsme bezradní. Bezmoc je základní lidská situace. Když v ní setrváme, stáváme se obětmi, a okolnosti, vládci či „vyšší síly“ si s námi mohou dělat, co chtějí. Pokud přijmeme bezmoc, ale zároveň si uvědomíme, že přece jen něco, i třeba jen malého změnit a ovlivnit můžeme, je to důležitý krok, který otevírá bránu k lidskému sebevědomí: vědomí vlastních schopností a k odvaze ovlivnit svůj život a život kolem sebe.

ŽIDOVSKÉ KULTURNÍ HODNOTY

Z mého úhlu pohledu se v tomto stavu vědomí Izraelců odráží tři základní židovské kulturní a náboženské hodnoty. Zaprvé, požadavek *tikkun olam*, „nápravy světa“, vyzývající Židy ke stvořitelké spolupráci s Bohem. Tvoření světa je neustálý proces a lidé jsou partnery Boha. Tak po staletí byli Židé svým náboženstvím vyzýváni ke zdravému sebevědomí a ke spolupůlčasti na tvorbě světa, protože ten potřebuje neustálé opravy.

Zadruhé, důležitý je jak jedinec, tak kolektiv. Židé mají mimořádný smysl jak pro individualitu, tak pro společenství. *Jehudim arevim ze ba-ze*, Židé jsou závislí jeden na druhém, říká přísloví. Když byl ve středověku křesťanskou vrchností obviněn jednotlivec, znamenalo to ohrožení pro celou komunitu a naopak. Židé tak umí nést jak osobní, tak kolektivní odpovědnost. Dobře je to vidět na bohoslužbě v synagoze, kde se každý modlí sám za sebe, *chazan* (kantor) pouze modlitbu koordinuje, ale zároveň se kolektiv modlí společně a je důležité, aby se sešel. (Aby se bohoslužba mohla konat, musí se sejít v tradičních směrech judaismu deset mužů, v reformních směrech judaismu deset mužů a žen. Individuální modlitba je možná, ale nepředstavuje bohoslužbu.)

Zatřetí, z hlediska základního nastavení paradigmatu, tedy vzorce, v jakém se daná kultura pohybuje, je důležité (a odlišné od kultury křesťanské), že Židé vnímají Božství jako Jedno. Bůh není rozdělen na „světlo“ a „temnotu“. „Já vytvářím světlo a tvořím tmu, působím pokoj a tvořím

zlo, já Hospodin konám všechny tyto věci...“ (*Izajáš 45:7*) říká verš Hebrejské Bible (křesťanského Starého zákona). Židé převzali odpovědnost za temný pól naší reality, a místo aby ho sváděli na vnějšího aktéra („dávla“), tak se ho učí kultivovat uvnitř sebe a zvládat pomocí plnění příkazů specifického životního stylu (*micwot*), pomocí modlitby, pomocí dobročinnosti. Tato skutečnost je důležitým základním nastavením mysli ve vztahu ke světu. Temný pól je vnímán jako potenciál k transformaci, nikoli jako error v programu. *Satan* je původně obecné podstatné jméno znamenající „pokušitel, žalobce“: slouží našemu růstu a je plně podřízen Bohu. Odtud pochází židovská schopnost k hlubinné proměně a k novým začátkům, „zemři a znovu se narod.“ I když Izraelci, se kterými jsem mluvila, nemusí být nábožensky věřící, jsou obvykle spirituální či otevření „přesahu“ naší viditelné reality, a právě schopnost transformace byla výraznou částí jejich práce.

NOVÉ PARADIGMA PŘINÁŠÍ NOVOU SPIRITUALITU

Pokud jste se nyní vyděsili, že držíte v rukou „esoterní“ knihu, ráda bych upřesnila, že židovská spiritualita je nesmírně praktická a uzemněná. Zpovídání lidí nemuseli o spiritualitě a náboženství vůbec mluvit – ale jako vnitřní hodnoty je konkrétně žili.

Patrně bych měla říci, co si představuji pod pojmem „spiritualita“. Vyrůstala jsem v době, ve které nám bylo vštěpováno, že kultura, natož spiritualita, je nadstavba materiální základny. Komunistický newspeak tvrdil, že spiritualita je překonána. Už jako dítě jsem ale cítila, že spiritualita je výchozí bod osobnosti a že je stejně základní lidskou potřebou jako chléb a voda, bezpečný domov, vztahy a mír. Zároveň jsem vnímala, že spiritualita může i nemusí ladit s náboženstvím. A někdy se s ním může zcela rozcházet.

Ztotožňuji se s náhledem, že kultury a kulturní vzorce se vyvíjejí. Formy se proměňují, adaptují, hledají novou podobu i nový obsah. V cyklickém přírodním čase se myšlenky rodí, sílí, rozvíjí a kvetou, ovlivňují masy, dosahují svého vrcholu, zrají, uvadají, umírají, zanikají a uvolňují místo novému. V kulturních vzorcích platí hérakleitovské „Nikdy nevkročíš do stejné řeky“: nevrací se tedy na přesný počátek, nová forma zkouší novou úroveň. Vhodnější by tak byl obraz spirály.

Tak i náboženství, která nám tak dlouho sloužila jako kulturní vzorec, struktura vědomí a opora řádu, se vyvíjejí a proměňují. Některé nábožen-

ské systémy jsou schopné změny akceptovat a vstřebat více a lépe, některé méně. V současné době jako bychom v euroamerické kultuře byli svědky obrovské změny vědomí, kde ztuhlé a nepružné náboženské struktury, vzorce a přesvědčení narážejí na svůj strop a jeví se spíše jako brzda než jako opora ve víru univerzální lidské transformace. Více než kdy jindy můžeme v náboženstvích rozeznat mocenské lidské zájmy a bloky brzdící Ducha, jež si skutečně vane, kam chce – v tom se Bible rozhodně nemýlí. Kdo se drží těchto „starých jistot“, které nám tak dlouho sloužily, ale dnes nás brzdí, ochuzuje se o možnost vidět širší perspektivu a působení Ducha na skutečně neobvyklých místech. Zůstává, co je pravdivé – jak praví stará moudrost, „pravda je to, co zůstává, když vše ostatní zemře.“

Základním prvkem nové spirituality se stává pojem kosmického Vědomí a specificky lidského vědomí – nastavení našeho pohledu na svět, naší role ve světě, vztahu našeho nitra a okolí. Končí doba rozštěpu těla, duše a Ducha a znevažování ženského pólu reality, doba vzorců „oběť – agresor – spasitel – mučedník“, „nedostížný Bůh – pozemský červ“, doba udržování v pocitech bezmoci, udržování v závislosti a fascinaci, odpírání přímého kontaktu jednotlivce s duchovními energiemi („s Bohem“), odevzdávání síly vyšším autoritám i „Nejvyšší autoritě“ (Bohu), potlačování určitých částí a aktivit lidské bytosti (těla, sexuality). Zásadně se tak mění i obraz samotného Boha. Jak věděli Židé už dávno, stává se partnerem, spolutvůrcem a potenciálně je nám k dispozici uvnitř nás v našem Vyšším Já.

Mezi základní duchovní hodnoty nové spirituality patří harmonie a rovnováha, autentičnost a upřímnost, radost, opravdovost, lehkost, důvěra, pružnost, otevřenost, rozvíjení jedinečnosti i spolupráce v kolektivu, reflexe osobní i kolektivní odpovědnosti, rovnocennost, léčení a integrace zranění jako součásti života. Člověk přestává být středobodem vesmíru a pozemského bytí: uvědomuje si, že žije v prostředí, které je obydlené i bytostmi zvířat, rostlin, organického i neorganického života. Uvědomuje si, že planeta Země je vědomá entita, která prochází vlastním vývojem, a právě ona stojí v centru veškerého dění.

Podle terapeutky Marion Woodman je nová spiritualita návratem pozornosti lidské duši, naší ženské části, která je propojená se Zemí, přírodou i vesmírem. Rysy nové spirituality jsou „tři P“: přítomnost, paradox a proces. Přítomnost je schopnost spočinout v přítomném okamžiku, vnímat jeho kvalitu a z něho směřovat svůj záměr. Uvědomit si relativitu času (jak ji dobře zná židovská mystika kabala a jak ji zmiňuje v rozhovoru např. psychoterapeut Tuly Flint) a pracovat s časem jako pružnou kvalitou. Paradox

je schopnost vnímat a tvořit střed mezi póly reality, mezi „plus a mínus“. Pochopit, že lekcí našeho života v dualitě je harmonizace a že mnohé nabudeme, až když se toho vzdáme. Extrémně vychýlená pozice přivolává opačný extrém. Proto bychom měli ve své mysli pracovat se skutečností, že propojení protikladů vytváří bod tvoření a růstu. Proces je přijetí a žití důvěry ve vnitřní inteligenci kosmického Vědomí, jehož je lidské vědomí součástí: důvěry, že můžeme růst, i když zatím nechápeme kam a jaký to má smysl. Důvěry, že „něco v nás“ ví více a respektuje univerzální pohyb. Proces učení a směřování ke své vlastní moudřejší verzi je základním rysem veškerého života. Pravda, člověk se může vzbouřit a odmítnout se učit, což také houfně dělá, ať už vědomě, nebo nevědomě. Ale stále je tu dost lidí, kteří vstupují s důvěrou do přítomnosti i procesu a přijímají nástrahy paradoxu, aby rostli ve svém lidství, k sobě i k druhým.

PÁR PRAKTICKÝCH POZNÁMEK K ROZHOVORŮM

Tato kritéria jsem měla na mysli, když jsem oslovovala Izraelce kvůli rozhovorům: občanské a spirituální aktivisty, terapeutu, umělce, ochranáře. Lidi, kteří se snaží dělat *tikkun olam*, nápravu světa, na místě, kde jsou. Kdyby se rozhlédli po své zemi a po regionu, kde žijí, mohli by snadno propadnout depresi a pocitu bezmoci, ale oni se rozhodli přispět ke změně svojí vlastní tvořivostí. Jejich podmínky jsou mnohem náročnější, než si v Česku dokážeme představit – nejen že země je potenciálně ve válečném stavu a potýká se s mnoha konfliktními liniemi mezi obyvatelstvem, také sociální situace je složitá. Uživit se v Izraeli je náročné, různé skupiny obyvatel mají různý přístup k zákonům a systému, skupiny zatížené náboženskou či sekulární ideologií jediné vlastní pravdy umí být hodně hlasité. Přesto s velkým nasazením a odvahou mnozí Izraelci usilují o lepší svět. Výběr zpovídaných nesledoval žádný specifický vzorec kromě výše zmíněného kritéria. Náhodně se mi stalo, že jsem oslovila sousedky kamarádky (Ofru Avni a Šaron Ben Cadok Faran) či pracovní kolegyně (Jifat Aškenazy a Moše Tov Kreps).

Přiznám se, že mojí motivací byla i solidární úvaha: Jak se cítím, když mne lidé v zahraničí posuzují podle politiků mé země? Politiků, které jsem nevolila? Kdo dá hlas pozitivně naladěným, na dobré společenské změně pracujícím českým či izraelským občanům, kteří jsou aktuálně v menšině? Kdo dá hlas lidem, kteří místo hledání vnějších viníků a populistických či nacionalistických hesel posilují občanskou změnu a odpovědnost? Tako-

vým Izraelcům jsem chtěla dát hlas, protože se o nich ve zprávách nic nedozvíte.

Přestože je izraelská společnost pestrá a třicet procent v ní tvoří nežidovské obyvatelstvo, mluvila jsem až na jednu výjimku se židovskými Izraelci. Důvodem je skutečnost, že neznám arabský jazyk a arabskou společnost tak dobře, abych si byla jistá, že pochopím i jiný než verbální jazyk rozhovoru a celkový kontext. Když jsem v roce 2018 absolvovala měsíční kurs „Moderní arabské myšlení a kultura“ na univerzitě v Haifě pod vedením izraelské Arabky, uvědomila jsem si, jak málo o tématu vím. Netroufla jsem si tedy pouštět se na tenký led vnějšího pozorovatele.

Knihy je rozdělena do čtyř okruhů: občanská aktivita, umění, terapie a spiritualita. Někdy bylo těžké jednoznačně zařadit rozhovor do jedné škatulky, protože se témata, kterým se zpovídání lidé věnovali, prolínala. Rozdělení tedy neberte jako jednoznačně předurčující. V textu rozhovorů doplňuji své vysvětlující komentáře do závorky kurzívou. Některé informace se opakují, protože nepředpokládám, že si reálie neznalý čtenář zapamatuje jednou provždy. Stejně tak opakují některé své náhledy a názory, protože jsem je opakovaně předkládala v rozhovorech s jednotlivými zpovídánými a byla zvědavá na jejich pohled.

Děkuji vám, že se zajímáte o svět. A děkuji vám, že ho děláte lepším místem k životu.

ČÁST PRVNÍ

OBČANSKÁ
AKTIVITA

ŠOŠANA KEATS JASKOLL:

EMANCIPACE ORTODOXNÍCH ŽEN

„V Izraeli může žena být premiérkou, šéfkou národní banky, předsedkyní nejvyššího soudu i vojenskou pilotkou – ale v osobním životě je stále předmětem náboženského právního systému, který ji činí bezmocnou.“

Nervy v půjčovně aut Hertz. Máme zamluvené auto na stanovenou dopolední hodinu a podle harmonogramu máme být za hodinu a půl na místě vzdáleném třicet kilometrů od Jeruzaléma na náročně domluvené schůzce. Místnost je plná dalších čekajících, leč mladí pracovníci se nepřetrhnou. Hertz dlouhodobě zaujímá vítěznou pozici v mém soukromém izraelském žebříčku firem nepřátelských vůči zákazníkovi. Může si to dovolit, všichni cizinci v Izraeli si potřebují půjčit auto, protože autobusová a vlaková spojení fungují dobře pouze mezi většími městy. Na venkov a do přírody se nedostanete. Chvilí nostalgicky zavzpomínám na dobu, kdy mi nebylo padesát, ale dvacet, a měla jsem čas stopovat kamkoli, a vrátím se do přítomné chvíle. V zájmu naplánovaného setkání se odhodlaně rozhodnu žít izraelskou energii a asertivně každých deset minut mladíka za přepážkou otravuji, jestli už je auto pro nás připravené a jak je možné, že to tak dlouho trvá. Kamarádka Monika mezitím vypátrá messenger Šošany Keats Jaskoll, ženy, se kterou máme domluvený rozhovor, pošle jí o zpoždění zprávu a domluví posunutí termínu. Asertivita se vyplácí, je nám přiděleno auto a vyrazíme z Jeruzaléma směrem na Beit Šemeš.

Město se sto tisíce obyvateli se před několika lety dostalo na první stránky novin, když se do něj stále více stěhovali ultraortodoxní, tedy nejvíce tradiční a konzervativní, přísné náboženské předpisy dodržující (a jejich dodržování vyžadující) Židé. A začali se v něm chovat, jako by patřilo pouze jim, a nikoli i jiným skupinám obyvatelstva: sekulárním, tedy nenáboženským, a náboženským sionistickým, tedy moderněji a tolerantněji nábožensky smýšlejícím Židům. Na ulicích v oblastech, kde ultraortodoxní Židé žili či kde se pohybovali, se objevily jejich plakáty s nápisy nabádajícími ženy, aby chodily „ctnostně“ oblečené. Následně ulice „hlídali“ samozvanou „mravnostní policií“, a když jimi šla žena či dívka, často sekulární, v oblečení, které za „ctnostné“ považováno nebylo, plivali na ni a házeli po ní kameny. Toto jasné porušení pravidel společného veřejného prostoru radnice vedená ultraortodoxním starostou Moše Abutbolem dlouho odmítala řešit a ultraortodoxním obyvatelům ustupovala. Proto se skupina žen, sekulárních i náboženských, rozhodla dát celou záležitost k Nejvyššímu soudu Státu Izrael. Nejvyšší soud, skutečný ochránce izraelské demokracie, rozhodl, že radnice má plakáty odstranit. Starosta se dlouho vymlouval na nedostatek finančních prostředků v obecní pokladně, až mu nejvyšší soud pohrozil, že pokud plakáty město neodstraní, on osobně půjde do vězení. V napjatém ovzduší plakáty sundávali pracovníci města pod dozorem policie. A ultraortodoxní zvolili novou metodu: nápisy požadující tzv. „ctnost“ žen a urážející sekulární obyvatele sprejují jako graffiti na zdi (např. „Dost sekulárního nátlaku! Běžte spáchat sebevraždu a sloužit do armády!“ se židovskou hvězdou přirovnanou k nacistické svastice). Beit Šemeš má od podzimu 2018 novou starostku z náboženské sionistické populace a obyvatelé s napětím očekávají, jak si se situací poradí.

Šošanu potkáváme v kavárně v nákupním centru na okraji Beit Šemeš. Krásná mladá žena v džínové sukni a s baseballovou čepicí na hlavě rozhodně na první pohled nevypadá jako zbožná ortodoxní (nábožensky tradiční, ale nikoli extrémně konzervativní) matka pěti dětí. Spíše jako chytrá, odvážná aktivistka – což je její alter ego. Společně s dalšími ženami založila neziskovou organizaci *Chochmat našim*, „Moudrost žen“, ve které upozorňují na témata, s nimiž se ortodoxní a ultraortodoxní ženy v Izraeli potýkají. Dávají svůj hlas do služeb žen, které byly vychovány mlčet a ještě nenašly odvahu se za sebe postavit. Vrátit ženám hlas je mimochodem jeden z nejdůležitějších záměrů (nejen) židovského feminismu.

HLAS ŽEN MÁ BÝT SLYŠET

„Narodila jsem se v Americe. Moji prarodiče přežili holokaust, byli původem z Polska. Když mi bylo sedmnáct let, máma nás přihlásila do *Pochodu živých*, organizovaného putování Židů po stopách holokaustu v Polsku. Cestovali jsme po koncentračních táborech a hřbitovech a já poprvé pocítila, že my Židé jsme opravdu menšina. Když jsem dokončila školu, odešla jsem do Izraele, potkala jsem budoucího manžela a usadila se zde. Nyní je to dvanáct let, co tu žiji.

Je zajímavé, že jste říkala, jak vnímáte Izraelce jako společensky aktivní, uvědomělé a odpovědné. Podle mne je to tím, že na osobní úrovni vnímají Izrael opravdu jako svoji zemi. Není to pro ně země, kde žijí, nebo země, kam přišli jejich rodiče. Myslím, že to souvisí se službou v armádě, protože ta člověka skutečně vtáhne do budování země. Osobně se angažuje, osobně nějakým způsobem zemi přispívá, a tak se stává její součástí. Izraelci jsou vycvičení vidět problémy. Uvažují takto: Když něco nefunguje, je potřeba to udělat lépe. Podle mého názoru jde i o židovský způsob myšlení – zkoumáme, co je z našeho pohledu špatně, abychom to vylepšili. Nepřijímáme věci jednoduše tak, jak jsou, nesmiřujeme se s tím, co se nám nelíbí. Možná je to židovská *chucpe*, drzost, nevím. Já jsem taková byla už jako dítě. Vždy jsem bojovala za spravedlnost.

O práva židovských žen jsem se začala zajímat, když byl manžel tetý mého muže v Americe odsouzen za zpronevěru a krácení daní. Teta požádala o rozvod, ale on ho odmítl. Když se vrátil z vězení, odešel do Izraele – všichni židovští kriminálníci utíkají do Izraele...“ Šošana zakroučí očima a pokračuje: „Začala jsem manželovu tetu podporovat: doprovázela jsem ji k rabínským soudům, hledala jí právníky a aktivisty, kontaktovala poslance Knesetu (*izraelského parlamentu*). Byl to dlouhý příběh. Nakonec se tetě podařilo se rozvést. A já díky celému procesu viděla, že ženy v judaismu nemají moc a sílu samy od sebe. Musí o ni bojovat. Začala jsem psát, potkávala jsem podobně rozzlobené ženy a muže, využili jsme sociálních sítí a nových médií. Vznikl z počátku zcela dobrovolnický projekt *Chochmat našim*. Učíme se mluvit, vystupovat v médiích, natáčet podcasty, diskutovat a argumentovat, hledat oporu v parlamentu, dělat akce se společenským dopadem, hledat právní cesty a ovlivňovat kořeny problému, tedy usilovat o kulturní změnu. Protože – a to je důležité říct, ultraortodoxní nerespektování demokratických hodnot není náboženský problém, ale kulturní problém. Zároveň vnímám, že tento typ extremismu není výlučně

židovským tématem. Objevuje se i v jiných zemích a jiných kulturách. Jako by se lidé zbláznili a nebyli schopní spolu mluvit, když má ten druhý jiný názor. Zbytečně se situace vyhrocují do polarit ‚buď – a nebo‘.“

Se Šošaninými slovy nelze než souhlasit. Zároveň je potřeba doplnit informaci, proč se teta Šošanina manželka nemohla rozvést. V Izraeli civilní právo podléhá právu náboženskému, a to právu ortodoxnímu, i když existují i jiné směry judaismu, které si s moderní dobou dokáží poradit mnohem pružnějším a otevřenějším způsobem a jsou přístupné reformám (tzv. reformní směry). Ortodoxní směr judaismu lpí na určitých tzv. tradičních výkladech. Mezi nimi přetrvává pravidlo, že k rozvodu je potřeba svolení muže, protože on píše svatební smlouvu (tzv. *ketubu*), a tedy pouze on může napsat rozvodový list. Pokud rozvodový list (tzv. *get*) nenapíše, včetně případů, kdy zmizí či zemře beze svědků, žena zůstává chycena v manželství a stává se tzv. *agunou*, „spoutanou ženou“. Pokud se znovu vdá, její manželství není považováno za platné a děti z něho narozené mají statut nemanželských dětí (tzv. *mamzer*), což je z pohledu náboženského práva veliký problém. V Izraeli je několik velmi aktivních neziskových organizací, které usilují o osvobození *agunot*, žen chycených v manželství. Nejúspěšnější metodou je odvolat se k nejvyššímu soudu, který má vyšší kompetenci než soudy rabínské. Takový proces ale většinou trvá několik let.

JUDAISMUS NEOSPRAVEDLŇUJE PLIVÁNÍ NA HOLČIČKY V KRAJASECH

Ptám se Šošany, jaká témata v *Chochmat našim* řeší nejčastěji, vedle odpírání rozvodu ze strany židovských mužů a pomoci „spoutaným ženám“. „Obecně řešíme skutečnost, že ultraortodoxní a ortodoxní ženy nejsou zastoupeny v tělesech, která rozhodují a tvoří zákony. Máme v parlamentu, a dokonce ve vládě (březen 2019) dvě náboženské ortodoxní a ultraortodoxní strany a žádná z nich nedovoluje ženám kandidovat. To je důvod, proč moje přítelkyně, matka a právnička Rút Colian, založila stranu ultraortodoxních žen *Bizchutan* (hebrejsky „Zásluhou žen“, jde o citaci z Hebrejské Bible oceňující důležitost žen pro komunitu Izraelitů) a v roce 2015 s ní kandidovala do Knesetu. Samozřejmě způsobila velkou bouři v ultraortodoxním světě.

Dalším tématem jsou nesmyslné zákony tzv. ‚ctností‘. Nejen že způsobují ponižování dívek a žen, kdy je jim diktováno, jak se mají oblékat a že

mají jezdit v zadní části autobusu, aby pohled na ně nezpůsobil probuzení žádosti mužů. Dospělo to tak daleko, že jsou obrazy žen vylučovány z veřejného prostoru.“

Vzpomenu si na videa z televizních debat, ve kterých Šošana upozorňuje, že stále více novin, časopisů, plakátů a reklamních katalogů přistupuje na ultraortodoxní požadavek a nepoužívá obraz žen, případně je rozmazává nebo vymazává pomocí photoshopu. Došlo to tak daleko, že ultraortodoxní muži strhávali v Jeruzalémě z autobusů předvolební plakáty se ženskými kandidátkami nebo že v novinách otištěná historická fotografie z osvobození vyhlazovacího tábora Osvětim měla rozmazané ženské obličejce. Druhý diskutující, ortodoxní rabín, v televizní diskusi praxi obhajoval jako „ochranu ženské ctnosti a prevenci mužského chtíče“. Wow! Zákony ženské ctnosti mají však ještě tragičtější dopad než jen vyloučení žen z fotek v katalogu IKEA.

„Ultraortodoxní komunity jsou extrémně uzavřené a nedůvěřivé vůči sekulární společnosti. O spoustě věcí se v nich nemluví. Pokud jsou v komunitě nějaké patologické jevy, tutlají se uvnitř. Je veřejným tajemstvím, že se zamlčuje i fyzické či psychické zneužívání. A v posledních letech se setkáváme s alarmujícím jevem, kdy ženy v těchto komunitách nadprůměrně umírají na rakovinu prsu. Mluvit o ženském těle, o prsou, dotýkat se sama sebe, dělat si samovyšetření, natož nechat si prsa vyšetřit, odporuje tzv. ‚zákonům ženské ctnosti‘. Proto o problémech mluvíme my.

Tato pravidla nemají s judaismem nic společného. Judaismus neospravedlňuje plivání na holčičky v kratasech nebo házení kamenů na plakát s kandidátkou na starostku Jeruzaléma. Nikde není psáno, že můžeš šikanovat a kontrolovat jiné Židy, když si myslíš, že máš jako jediný pravdu. Je to v lidech, jejich způsobu myšlení.“ Mluvíme o tom, že podobnou mentalitu mají konzervativní představitelé i v křesťanství či islámu. A já si vzpomenu na video, na kterém je zachycená snaha mužů a žen moderních, tolerantnějších a otevřenějších směrů judaismu (reformního, rekonstrukcionistického, liberálního a konzervativního) prolomit ortodoxní monopol. Tito aktivisté tvoří organizaci *Women of the Wall*, „Ženy Západní zdi“. Rozumí se místa pozůstatku jeruzalémského Chrámu z 1. století o. l., které je v současné době nejposvátnějším místem Židů z celého světa. Křesťané ji nazývají „Zeď nářků“. V souladu s náboženským právem moderních směrů judaismu se ženy chtějí modlit u Západní zdi v modlitebních pláštích, s řemínky na ruce a na čele, a předčítat přitom ze svitků Tóry, jak jim jejich směr judaismu umožňuje. Problémem je, že Západní zeď spravují pouze

ortodoxní Židé, a ti jiné směry judaismu neuznávají jako plnoprávné. Ženám a mužům z organizace *Women of the Wall* modlitbu znemožňují ortodoxní a ultraortodoxní věřící, muži, ženy a v poslední době i mládež, která je schválně za tímto účelem, totiž hlukem a nadávkami narušovat modlitby Židů liberálních směrů judaismu, k Západní zdi svážená autobusy. Termín je bohužel vždy známý, *Women of the Wall* a jejich podporovatelé se scházejí ke společné modlitbě (muži i ženy dohromady, jak jiné než ortodoxní směry povolují) každé novoluní, což je podle židovského kalendáře začátek měsíce a významný starověký ženský svátek.

Říkám Šošaně, jak na mne zapůsobily záběry zjevně zmanipulovaných dívek a chlapců, drze dorážejících na starší ženy z *Women of the Wall*. Připomíná mi to propagandistický, ideologický brainwashing, kterým jsme procházeli my v Česku za komunismu. Šošana přitaká: „Jsou to fanatici.“ Použije ovšem slovo se silnou židovskou historickou ozvěnou – anglické *zealots* pochází z řeckého slova „horliví“. V 1. století o. l. slovo označovalo vyhroceně bojovně naladěnou skupinu uvnitř judské společnosti, která za všech okolností a bez možnosti jakéhokoli dialogu útočila na římské vojáky. Právě vnitřní spory mezi Judejci, které vyústily v občanskou válku, jsou historiky považovány za jednu z příčin porážky povstání Judejců proti Římanům. A je to také velké, stále trvající varování pro židovskou a izraelskou společnost o možném dopadu vnitřního sváru.

„Jsou to fanatici. Brání svatý prostor proti ‚nevěřícím‘. Zní to jako v islámu. Bojí se, že když ženy vstoupí do prostoru, který oni považují za svůj, přinesou změnu. A změna se nezastaví. Já jsem ortodoxní praktikující Židovka, ale myslím si, že tohle prostě nemohou dělat. Je to *chilul ha-šem*, znesvěcování Božího Jména. Je to příšerné, co ty děti učí?!? Nikdy bych nenechala svoji dceru tohle dělat. Mnoho žen z organizace *Women of the Wall* pochází z Ameriky. Je potřeba si uvědomit, že Židé ze zahraničí jsou pro Židy v Izraeli velmi důležití. Proto jsem tak ráda za naši organizaci *Chochmat našim*. Jsme zbožné náboženské ženy, ale snažíme se být otevřené.“

ZVENČÍ NÁS NIKDO NEPŘIJDE ZACHRÁNIT. MY ŽENY SE MUSÍME ZACHRÁNIT SAMY.

Vracíme se k Rút Colian a k jejímu úsilí narušit ortodoxní mužský politický monopol. „Ultraortodoxní politické strany nepřijímají do svých řad ženy, takže ultraortodoxní ženy nemají politické zastoupení. To chtěla Rút